

Skjemainformasjon

Skjema Norges dokumentarv - nominasjonsskjema
Referanse 1004065
Innsendt 20.06.2014 17:41:48

Sammendrag

Sammendrag

Tittel på dokument(er)/arkiv(er) som nomineres

Handelshusarkivene i Halden

Sammendrag (maks 3000 tegn)

Handelshusarkivene i Halden, representert ved arkivene etter fire fremtredende patrisierfamilier i Halden, Tank / Anker, Stang og Wlel, er en omfattende dokumentasjon først og fremst av trelastnæringen lokalt og regionalt. Alle sider ved den gamle trelasthandelen er representert, fra eiendomsforhold og råstoffavvirkning til foredling på sagbrukene og utskipning. Arkivet dokumenterer også nyere produksjonsformer og organisering der personlig eierskap svekkes og industrielle produksjonsformer kommer inn. Arkivet dokumenterer derfor både det tradisjonsrike og det nye i næringen.

Fordi arkivskaperne stort sett er personer innenfor de tre arkivklyngene inneholder arkivene dessuten stoff av kulturhistorisk interesse knyttet til personenes dagligliv og kulturelle orienteringer. Noe personlig materiale i form av brev og øvrige dokumenter finnes også. Hovedinnholdet av arkivene går fra slutten av 1700-tallet til mellomkrigstiden, men det er utløpere til 1600-tallet og til 1960. Således er hele 1800-tallet dekket.

Arkivene er sammenhengende kronologisk og tematisk, og velbevart med varierte serier. Det er få lakuner, og bevaringstilstanden er god og det er gode innganger til arkivene ved kataloger og spesialregistre.

Opplysninger om søker

Opplysninger om søker

Navn på søker

Østfoldmuseene - Halden
historiske Samlinger

Søkers tilknytning til den nominerte dokumentarven

Forvalter av alle tre arkiver og eier av to av dem

Kontaktperson(er)

Navn James Ronald Archer
Stilling arkivar, førstekonservator NMF
E-postadresse jamarc@ostfoldmuseene.no
Telefonnummer 91813147

Fullmaktserklæring

Jeg bekrefter at jeg har fullmakt til å nominere dokumentarven som beskrives i dette nominasjonsskjemaet til Norges dokumentarv

Navn James Ronald Archer
Stilling arkivar, førstekonservator NMF
Institusjon Østfoldmuseene - Halden
historiske Samlinger

Identifikasjon og beskrivelse

Identifikasjon og beskrivelse av dokumentarven

Nøyaktig tittel på dokumentarven, omfang, datering (ytterår) og navn på institusjon/organisasjon som skal stå på et eventuelt diplom

Handelshusarkivene i Halden - arkivene etter familiene Tank/Anker, Stang og Wiel 1653-1960.

En klynge handelshusarkiver som alle dokumenterer virksomhetene til fire fremtredende patrisierfamilier i Halden. De fire eierfamilienes arkiver har formelt sette ulike arkivskapere innenfor det som tradisjonelt og katalogmessig er behandlet som tre enheter. Den historiske sammenheng og kontinuiteten i materialet understreker dette.

Hovedinnholdet er forretningskorrespondanse og regnskaper knyttet til tømmerhandel, avvirkning, treforedling av ulike slag, sagbruk, eiendomsdrift og trelasteksport, også på egne skip. Hele driftskjeden innen næringen er dokumentert i en tid med personlig eierskap og kontroll over alle ledd. Øvrig næringsvirksomhet er dokumentert i arkivene, først og fremst bomullspinneribedrift (se egen nominasjon for dette bedriftsarkivet) og cellulosefabrikk, begge de første i sitt slag i Norge og dokumentert fra starten (Halden bomullspinneri og veveri, 1813/15 og Hafslund Chemiske Træmassefabrik, 1872), og dessuten handelshusenes varehandel generelt.

Det geografiske spennet er fra det helt lokale med drift og avvirkning på egne eiendommer lokalt rundt byen Halden og i omlandet langs elven Tista og opp Haldenvassdraget inn i søndre Akershus. Sagbruksvirksomheten foregikk fortrinnsvis langs Tista, senere foredlingsindustri lå også her. Det er også materiale knyttet til drift i nedre del av Glomma, på Hønefoss, gruvedrift i Nordland og bruk i Sverige. Internasjonalt er markedene i Europa og oversjøisk representert ved kontakt med kunder og forretningsforbindelser og ved drift av skipene.

Kronologisk er innholdet fra 1600-tallet til midt på 1900-tallet. De eldste delene av materialet er knyttet til personer og eiendom. Fra slutten av 1700-tallet og gjennom hele 1800-tallet er det varierte arkivserier innenfor alle sider ved handelshusenes drift, med kategorier som korrespondanse og regnskap. Ofte er både utgående brev i kopibok og mottatte brev i original bevart. De enkelte seriene i arkivene er meget velbevarte. Arkivene har til dels sammenheng seg i mellom på grunn av virksomhetsoverdragelse eller arv.

Wielarkivet dekker perioden 1761-1950 og utgjør 17,5 hm

Stangarkivet dekker perioden 1819-1914 og utgjør 35 hm

Tank-Ankerarkivet dekker perioden 1653-1960 og utgjør 127 hm

En oversikt over arkivskapere og hovedinnhold følger i vedlegget under bevaringsplan.

Navn på institusjonen som skal stå på et eventuelt diplom: Østfoldmuseene - Halden historiske Samlinger.

Visuell dokumentasjon

- Mads_Wiels_hovebok_1815_1820__postering_for_Bomullsfabrikken.JPG
- Peter_Martin_Anker_d_e_s_arkiv__innkomne_brev__boks_20___utenlandske__Korrespondanse_med_Andrieux_freres__Morlaix.JPG
- Carsten_Tanks_arkiv_og_Peter_Martin_Anker_d_e_s_arkiv__innkomne_brev.JPG
- Norges_dokumentarkiv__Handelshusene.docx

Kataloginformasjon/arkivbeskrivelse/arkivreferanse

Proveniens (opprinnelse)

De enkelte arkivene har vært i de respektive familiers eller bedrifters eie inntil avlevering til Halden historiske Samlinger. For Tank-Ankerarkivet er det formelle eierskapet Stiftelsen De Ankerske Samlinger, for Stang og Wielarkivene er eierskapet Halden historiske Samlinger. Arkivene har for det meste vært samlet inntil avlevering. Tank-Ankerarkivet var deponert på Statsarkivet i Oslo fra midt i 1950-årene inntil tilbakeføring til Halden på slutten av 1960-tallet.

Bibliografi

Personer og deres virksomheter representert i arkivklyngen er blant annet omtalt i følgende verk:

H. P. Norløff: Familien Wiel på Fredrikshald. I deres virke som kjøbmenn, trelasthandlere, sagbrukseiere og skipsredere 1755-1929. Oslo 1942.

Thomas Stang og Ulrich Stang (utg.): Den fredrikshaldske slekt Stang. Oslo 1959.

Ole Anker-Rasch: Christian August Anker. Industripioner og gründer fra Rød Herregård. Oslo 2006

Sven G. Eliassen, Ole Anker-Rasch og Tor Ulsnæs: Rød herregård gjennom 300 år. Aschehoug 2011.

Et utvalg spesialundersøkelser som har benyttet arkivmaterialet:

Randi Wilberg: Zu den deutschsprachigen Kaufmannsbriefen an Carsten Tank in Friedrichshald, 1814-1828. Høgskolen i Østfold 1999
Jostein Vormeland: Holmegild gård - en historisk vandring i de Tank-Ankerske fotspor. Aremark 2002
Harald Solberg: Engebret Soot. Gasmø kanalanlegg - Sootkanalen. Rælingen 2014
Arnfinn Wennemo: Gull og grønne skoger. Skogbrukets økonomiske forutsetninger i Høland prestegjeld 1723-1865. Universitetet i Oslo 1999
Trine Parmer: Mads Wiels Bomuldsfabrik 1813-1835. Norges første moderne Industribedrift? Universitetet i Oslo 1979

Støtteerklæringer

Støtteerklæring

- Mads_Wiels_hovebok_1815_1820__postering_for_Bomullsfabrikken.JPG
- Peter_Martin_Anker_d_e_s_arkiv__innkomne_brev__boks_20__utenlandske__Korrespondanse_med_Andrieux_freres__Morlaix.JPG
- Carsten_Tanks_arkiv_og_Peter_Martin_Anker_d_e_s_arkiv__innkomne_brev.JPG
- Norges_dokumentarkiv__Handelshusene.docx

Juridiske forhold

Juridiske forhold

Hvem eier dokumentarven? Oppgi navn og kontaktinformasjon.

Navn	Tank-Ankerarkivet: Stiftelsen De Ankerske Samlinger. Stangarkivet og Wielarkivet: Halden historiske Samlinger
Adresse	Herregårdsveien 10, 1771 Halden
Telefon	91813147
E-post	jamarc@ostfoldmuseene.no

Hvem forvalter dokumentarven? Oppgi navn og kontaktinformasjon.

Navn	Østfoldmuseene - Halden historiske Samlinger
Adresse	Herregårdsveien 10, Halden
Telefon	91813147
E-post	jamarc@ostfoldmuseene.no

Tilgang

Vil det være faktorer som begrenser offentlig tilgang til dokumentene? Beskriv dem i så fall nedenfor.

Tank-Ankerarkivet har en generell klausul på 60 år etter at dokumentet er skrevet, men tilgang til materiale yngre enn 60 år kan innvilges av avdelingsdirektør ved Halden historiske Samlinger. De øvrige har ingen klausul.

Opphavsrett

Beskriv den opphavsrettslige statusen til dokumentarven.

Det er ingen opphavsrettslige spørsmål knyttet til de nominerte arkivene.

Vurdering opp mot utvelgelseskriteriene

Vurdering opp mot utvelgelseskriteriene

Autentisitet

Samtlige arkivsaker og arkivstykker i handelshusenes arkiver er originaldokumenter som er autentiske. De har vært i en familiemessig og næringsmessig sammenheng som gjør autentisiteten sterk og som gjensidig forsterker karakteren innad i de respektive arkiver.

Nasjonal betydning

Bredden i tid og geografi, omfanget og innholdet i de mange forskjellige delene av arkivene dokumenterer en meget viktig næring for Norge. Tømmeravvirkning, trelasthandel, skur og utskipping var en av de viktigste tradisjonelle norske næringene, og ulike grader av foredlingsutvikling utover på 1800-tallet stadfestet posisjonen til råstoffet og viljen til å fornye næringen. Arkivene er betydningsfulle på grunn av sin kontinuitet og bevaringsgrad, og der ulike arkivserier kan ses i sammenheng med hverandre. Konsekvensen ved tap av det som etter alt å dømme er en av de aller største konsentrasjoner av slike arkiver, er at man ikke lenger er i stand til å dokumentere næringen og praksisen helhetlig lokalt og regionalt, kanskje heller ikke i noen sterk sammenhengende grad nasjonalt.

Tilleggs-kriterier

Dokumentenes nasjonale betydning må bli bekreftet gjennom ett eller flere av disse kriteriene

Tid

Arkivene er representative for en viktig og tradisjonsrik næring både før, under og etter endringene på 1800-tallet. De fanger opp både den tradisjonelle sammenhengen mellom eiendom, innkjøp, avvirkning og liten bearbeidsgrad på råstoffene, og de mer komplekse, tekniske nyvinningene og driftsformene. At både tradisjoner og endringer fanges opp skyldes både arkivserienes velbevarte helhet og indre sammenheng, samt at arkivene kronologisk følger etter hverandre eller overlapper hverandre.

Sted

Arkivene beskriver både en næring som fortsatt finnes, men som er fullstendig lagt om og drives på helt andre premisser enn tidligere. Begrepet "handelshus" er gått ut av bruk, men representerer her den eldre formen for mangesidighet, næringsklynge og næringsorganisering inn i den moderne tiden. Som vist i innholdsdelene inneholder arkivene opplysninger om alt fra det lokale til det internasjonale, og den geografiske betydningen er derfor i prinsippet verdensomspennende.

Mennesker

Både enkeltindivider og grupper av personer innen denne næringsvirksomheten - f.eks. tømmerhuggere, sagbruksarbeidere og løsarbeidere, etterhvert spesialister og industriarbeidere, vil belyses gjennom arkivene. Det antas at man derved får belyst yrkegrupper som ellers ikke er godt kildebelagt, både i og for seg og f.eks. gjennom overgangen fra klienter til lønnsarbeidere. I tillegg har man kontrasten til patrisierne, og for dem en parallell kronologisk utvikling fra bruksherrer til forretningsdrivende spesialister eller aksjeeiere.

På individnivå av nasjonal betydning inneholder Tank-Ankerarkivet personlige papirer etter Carsten Tank, som var en sentral aktør i 1814, forfatteren Nini Roll Anker og industrigründeren Christian August Anker. Dessuten inneholder Tank-Anker-arkivet papirer etter Otto Tank (1800-1864) som vanket i intellektuelle kretser i Christiania og endte opp som pionermisjonær i Amerika. Arkivene er derfor viktige både som sosialhistoriske kilder og som kilder til enkeltpersoners biografi og historie.

Emne og tema

Fordi arkivene er sammenhengende og omfattende ligger det i deres karakter at de også vil fange opp forhold ut over det næringsmessige, knyttet til kultur i vid forstand, bygninger og anlegg, inventar og reiser.

Form og stil

Det næringsmessige innholdet i arkivene vil være det mest åpenbare, men i og med serienes bevaringsgrad og omfang vil de være enestående eksempler på handelskorrespondanse med sin særegne stil og form. Det vises her til at Carsten Tanks arkiv er brukt som kilde til stilen i tysk handelskorrespondanse i perioden, se Wilberg i litteraturlisten.

Sosial, åndelig eller kulturell verdi

Utfyllende opplysninger

Utfyllende opplysninger

Sjeldenhet

Materialet er både unikt i sitt slag, men også representativt for en næring og en epoke nasjonalt, regionalt og lokalt. Det sjeldne består i at sammenhengen og bevaringsgraden er omfattende over et stort tidsrom og inneholder varierte typer arkivserier.

Integritet

Bevaringsgraden er noe ulik i de enkelte arkivdelene, men jevnt over er det høy grad av sammenheng og bevaring, f.eks. mellom kategoriene korrespondanse og regnskaper. Det er kronologisk kontinuitet og kontinuitet i de ulike seriekategorier. Bredden og helheten i materialet er enestående.

Representativitet

Begge kriterier gjelder: Det antas at omfanget og bredden er sjeldent i seg selv, men samtidig er nominasjonen representant for en bestemt næring og næringskategori.

Konsultasjon og samtykke

Konsultasjon og samtykke

Har dokumentarvens eier(e) og forvalter(e) blitt orientert om og godkjent nominasjonen?

Ja

Vurdering av risiko

Vurdering av risiko

Gi en beskrivelse av i hvor stor grad den nominerte dokumentarven er truet.

Dokumentarven er i liten grad truet. Tilstanden er god, men begrensede deler av materialet har tidligere vært angrepet av mugg. Dette er stabilisert. Arkivene er ordnet, oppstilt og sikret i et spesifikt papirmagasin (bygget på 1960-tallet) med klimakontroll og tilgangskontroll. Papirkataloger er utarbeidet, og det finnes svært gode, eldre kortregistreringer på enkeltdokumentnivå (blant annet navneregistre til brevskrivere m.m.) som gjør fremfinning og oppslag enkelt. Tilgangen for interesserte og forskere er god på grunn av kataloger, fagbemanning og åpningstider ved bevaringsinstitusjonen.

Bevaringsplan

Bevaringsplan

Inngår dokumentarven i en bevaringsplan?

Nei

Hvis ja, last opp et sammendrag av bevaringsplanen. Hvis nei, last opp opplysninger om de nåværende bevaringsforholdene og forvaltningen av dokumentarven.

Vedlegg

- Mads_Wiels_hovebok_1815_1820__postering_for_Bomullsfabrikken.JPG
- Peter_Martin_Anker_d_e_s_arkiv__innkomne_brev__boks_20__utenlandske__Korrespondanse_med_Andrieux_freres__Morlaix.JPG
- Carsten_Tanks_arkiv_og_Peter_Martin_Anker_d_e_s_arkiv__innkomne_brev.JPG
- Norges_dokumentarkiv__Handelshusene.docx

Resultat og tilleggsinformasjon

Resultatet av nominasjonen og ev. tilleggsinformasjon

Hva ønsker din institusjon å oppnå ved å få dokumenter innskrevet i Norges dokumentarv? Kom med eventuell tilleggsinformasjon som støtter en innskriving i Norges dokumentarv.

Østfoldmuseene - Halden historiske Samlinger har som ledd i det lokale museumsarbeidet siden 1896 også samlet arkiver, og har en omfattende samling på 1844 hm. Arbeidet, fra 1976 med arkivar i fast stilling, har bestått av alle sider ved mottak, vurdering, ordning og tilrettelegging, samt besvarelse av henvendelser og publikumsveiledning. Nominasjonen vil peke på arkivsamlingenes høye kulturelle verdi og peke på hvilket store potensiale og grunnlag for fremtidig forskning på alle nivåer som ligger i arkivmaterialet. Nominasjonen vil gjøre arkivets eksistens ytterligere kjent for interesserte i inn- og utland. Den vil dessuten peke på sammenhengen med øvrige deler av museumssamlingen, i det eksistensen av arkivene bygger oppunder av museets forvaltningsarenaer og forvaltningsområder. Således forvalter Østfoldmuseene - Halden historiske Samlinger Rød herregård med hus, have og innbo (hovedsetet og bostedet for familiene Tank og Anker og dette arkivets fysiske hjemsted) og et Industrimuseum. Arkivet inngår derfor i en større kulturhistorisk og museal helhet.